

veliki tekst o tistih časih. Z osebno človekovo usodo in njegovo duševnostjo so se ukvarjali tudi nekateri pisatelji, ki so začeli ustvarjati šele po revoluciji: Fedin (Mesta in leta — isti problem; pozneje Bratje), Leonov (Jazbeci, pozneje Tat). Ob delih iz državljanske vojne (prve novele Šolohova, ki pomenijo neke vrste pripravo za njegovo epopejo Tihi Don) so nastajala taka, ki obravnavajo probleme mlade sovjetske družbe, in sicer zelo odkrito in pogumno (poleg omenjenih tudi Gladkov, Tarasov-Rodionov, Libedinski). Razmahnila se je satira (Zoščenko, Ilj in Petrov). Književnost je bila še zrcalo življenja. Snovi in tipi, ki jih je obravnavala, so silno raznovrstni, prav tako je s stilom književnih del. Pisatelji so slikali pokrajine, ki so bile prej v ruski literaturi le redko (Sibirija, današnje azijske sovjetske republike), in družbene plasti, ki so postale zares aktivne šele po revoluciji. Kazali so spremembe v načinu življenja, mišljenja in čustvovanja. Književnost je bila aktualna, živa.

Ruska književnost porevolucionarnega razdobja nosi pečat tistih viharjih let. V tem je njena moč in njena slabost. A ni ne uniformirana, ne dolgočasna.

Janko Moder

RUSKA LASTNA IMENA V SLOVENŠČINI

Ruska lastna imena nam v primeri z angleškimi, romanskimi in germanskimi zaradi svoje slovanske sorodnosti ob izgovarjavi ne delajo posebnih težav, ker si jih mirno prilagodimo, kjer naletimo na morebitne preglavice. Več zadreg imamo s pisavo. Tuja, zlasti zahodna imena, pisana v latinici, gladko po črki in do črke prepišemo, pa naj so nam po izgovarjavi in glasovno še tako španska vas. Takemu — za preprostega človeka, ki tuji izgovarjavi ni kos — dostikrat nepreglednemu sprimku črk pritikamo potem domača obrazila za posamezne oblike. Pri ruskih imenih že ob prepisovanju iz cirilice v latinico nismo tako suženjsko tankovestni. Že tam prilagajamo, in sicer deloma zaradi pomanjkanja ustreznih črk v latinici, deloma pa iz občutka večje neodvisnosti, ker gre za sorodna, tako rekoč »domača« imena. In so nam res dokaj bolj domača kakor neslovanskim jezikom, ki imajo z njihovo pisavo še več nevšečnosti (č, ž, š itd.), dasi z majhno olajšavo, da jim v latinico (dobro ali slabo, srečno ali nesrečno) prepisano ime ostane potem za vse oblike v glavnem nepregibno, kot enkrat en nespremenljiv pečat, ki kvečjemu za množino in pridevnik dobi majhen privesek in za roditeljski droben okrasek, kadar je z njim izražena svojina.

V Slovenskem pravopisu (SP) 1950 je zlasti na straneh 23 in 24 in še naprej v besednjaku zajetih precej ruskih imen, vendar je bila že nekajkrat ustno in pismeno izražena želja, naj bi to snov še in še pretresali. Letošnji jubilejni spominski dnevi ob štiridesetletnici oktobrske revolucije so mogoče ena od najlepših priložnosti za tako delo, zato sem

da bo sestavljavcem prihodnje izdaje SP bolj pri roki. Ne gre mi za znanstveno transkripcijo ruskih imen, ker sodim, da je to vprašanje že rešeno, temveč — predvsem kot prevajalcu — za pisavo v vsakdanji rabi. Zato sem tudi gradivo črpal predvsem iz dveh virov: imena resničnih oseb in krajev in imena iz izmišljenega sveta leposlovja. Ni mi treba še posebej poudarjati, da se dotikam v glavnem le imen iz osrednjega ruskega jezikovnega območja, ki se z njimi najpogosteje srečujemo.

I. *Pisava*. Najprej bi rad poudaril, da imen v leposlovju ne kaže ponaševati. Ohranjajmo jih v izvirni obliki, ker tudi to prispeva k stvarni vrednosti opisovanega življenja, čeprav je v navideznem navzkrižju: sredi slovenskega besedila tuja imena . . . A to sodi že v osnovne postavke nauka o dogovoru (konvenciji), da se sredi zgodbe, ki pripoveduje o življenju v Rusiji, srečujemo — pa čeprav v slovenskem prevodu zgodbe — z ruskimi izvirnimi imeni, ne pa z raznimi Franckami, Mickami, Janezi in podobno. Imen torej ne prevajajmo, temveč jih obdržimo tudi v ljubkovalnicah in pomanjševalnicah v izvirni obliki (Mašenka, Petka).

1. Pri prepisovanju iz ruske cirilice v latinico imamo za večino cirilskih znamenj ustrezne pismenke v naši latinici (gajici):

a = а, б = b, в = v, г = g, д = d, е = e, ж = ž,
 з = z, и = i, й = j, к = k, л = l, м = m, н = n,
 о = o, п = p, р = r, с = s, т = t, у = u, ф = f,
 х = h, ц = c, ч = č, ш = š, щ = šč, ы = y, э = e,
 ю = ju, я = ja.

Vendar je treba o nekaterih od teh znamenj spregovoriti še posebej, tudi o joru in jeru, ki ju tu sploh nisem navedel, ker sta tako imenovana nema znaka. Pri pisanju članka sem se moral ozirati tudi na tiskarno, ki ruskih in cirilskih pismenk žal nima vseh in ne v zadostni množini.

2. Rusi z dostikrat nadomeščajo tuji h (Gaaga = Haag, Gamburg = Hamburg, Gavana = La Habana = Havana, Kagor = Cahors). V zvezi s tem nastaja zadrega ob prepisovanju nekaterih ruskih imen v latinico: Gercen = Herzen = Hercen, Golc = Holz, German = Herman. Predlagal bi: a) če gre za resnična tuja osebna ali zemljepisna lastna imena, jih pišimo v izvirni tuji (neruski) obliki, od koder so pač vzeta (Gamlet = Hamlet, Gavr = le Havre, Gaiti = Haiti); b) če gre za izmišljena, nezgodovinska imena v ruskem leposlovju, jih ohranjajmo v ruskem zapisu (čeprav je fonetičen) samo v primerih, ko je težko najti izvirno tujo obliko imena, ki bi ustrezala ruski obliki; c) resnična imena Rusov, ki izvirajo iz tujih rodov (Mejergold, Gercen, Gofman), pišimo, če se le dá, v izvirni tuji obliki (Mayerhold, Herzen, Hofmann).

3. Ruski mehki e pišemo v latinici z e in z je, z o in z jo: Petrovič, Sergej, Versilov; Ermilov = Jermilov, Evreinov = Jevrejinov, Efremov = Jefremov; Dostoevskij = Dostojevski, Andreevič = Andrejevič, Kireevskij = Kirejevski; Lobačev = Lobačov, Pugačev = Pugačov, Kutašev = Kutašov; Petr = Pjotr, Semen = Semjon, Fedor = Fjodor, Striženov = Strižonov = Strižjonov. Vendar pisava ni tako preprosta in enotna, kakor sem jo prikazal na teh zgledih. Najprej naj omenim, da je neukemu nemogoče določiti, kdaj je mehki e preglašen v ě, v ruskih knjigah pa je preglašeni ě (= o ali jo) le redko zaznamovan; od tod tudi

v prepisu pri nas toliko nihanja: Lenja in Ljonja, Solovjev in Solovjov, Pugačev in Pugačov, Verevkin in Verjovkin, Kišinev in Kišinjov, Budenij in Budjoni. Ravno tako omahuje tudi pisava med e in je: Nekrasov, in Njekrasov, Lermontov in Ljermontov, Ignatevič in Ignatjevič, Ermilov in Jermilov. Kaj bi kazalo predlagati za prihodnje? Težko je postaviti trdna pravila, vendar bi bilo treba paziti na tole: a) ruski mehki e na začetku besede pišimo z *je*: Jefimov (ne: Efimov), Jelisaveta (ne: Elisaveta); b) ruski mehki e sredi besede pišimo v latinici kot *je* vselej, kadar s tem zapolnimo zev: Aleksejev (ne: Alekseev), Rajevska (ne: Raevska); c) sicer pišimo ruski mehki e sredi besede zgolj kot e (ne: je), da dobimo čistejši zapis z manj soglasniki: Sergej (ne: Sjergjej), Petrovič (ne: Pjetrovič); č) mehčanje pišimo samo v primerih, kjer se je že ustalilo in nam fonetično nekako dopolnjuje estetsko podobo besede: Sovjeti (ne: Soveti), Turgenjev (ne: Turgenev); predvsem radi mehčamo l in n: Vasiljev in Vasiljev, Lavrenev in Lavrenjev, a tudi nekatere druge črke (zlasti v zvezi z -ev-) se rade mehčajo: Sadofev = Sadofjev, Grigorev in Grigorjev, Leontev = Leontjev, Mefodevič in Mefodjevič; pri tem je zanimivo, da v dosti primerih tudi l, ki je najbolj nagnjen k mehčanju, ostane brez j: Lenin (ne: Ljenin), Oleg (ne: Oljeg), v nekaterih imenih pa pisava omahuje: Kolcov in Koljcov, Oleša in Olješa; d) kjer je bodisi iz ruske pisave ali kako drugače znano, da gre za preglašeni č, pišimo jo (o), da s tem slovenskemu bralcu pripomoremo k bližji fonetični obliki ruskih imen: Černyj = Čorni ali Čjorni, Semenov = Semjonov.

4. Ruski и (dvojni i) in starejši i (i s piko) pišemo v latinici v glavnem z i, le v začetku besede, ob hiatu in za nekaterimi soglasniki tudi z ji. Predlagal bi: a) v začetku besede naj bi stari i s piko in sedanji dvojni i, če sledi še en samoglasnik, pisali z j: Iakov = Jakov, Ieronim = Jeronim, Iosif = Josif; b) sredi besede zapolnimo zev z ji: Ukrajina = Ukrajina, Alekseič = Aleksejič; c) kar je bilo povedanega o mehčanju soglasnikov zaradi za njimi stoječega mehkega e (I, 3), velja v glavnem tudi o mehkem (dvojnem) i; pišemo torej v pretežni večini samo i, le v nekaterih zvezah, kjer smo izrazito vajeni mehčanja, tudi ji: Ilin = Iljin.

5. Ruski й (i s krajšavo) pišemo v latinici z j. Večinoma nahajamo ta j na koncu besed, zlasti še v pridevniških oblikah lastnih imen. O pisavi naj bi veljala tale načela: a) sredi besede pišemo zmeraj j: Kornejčuk, Mihajlovski; izjema so le neruska lastna imena: Mejer = Maier ali Mayer, Gejne = Heine; b) pri rodbinskih imenih na -yj in -ij končni j izpuščamo: Minskij = Minski, Belyj = Beli; ravno tako tudi v zemljepisnih imenih: Nižnyj = Nižni; c) v osebnih imenih (zlasti iz grščine in latinščine) končni j ohranimo: Grigorij, Dmitrij, Jevgenij; č) ravno tako ohranimo končni j v drugih končnicah: Tolstoj, Nizovoj.

6. Trdi nemi znak ъ (jor) po navadi izpuščamo, ker ga tudi v ruščini, razen v nekaterih izjemah, nič več ne pišejo. Pomeni v glavnem le trdi, nemehčani izgovor soglasnika, za katerim stoji. Včasih so ga v prepisu označevali z opuščajem (').

7. Jeri ѣ pišemo z y in z i. Predlagal bi: a) pisavo z y samo za znanstveno zvesti posnetek cirilice; b) pisavo z i za vsakdanjo rabo: Krylov = Krilov, Bezymenskiij = Bezimenski; zlasti potreben je i namesto

y v končnicah: Gorny = Gorni, Belyj = Beli, ker sicer utegnejo nastati težave pri sklanjatvi.

8. Mehki nemi znak Ъ (jer) v latinici v pisavi za vsakdanjo rabo izpuščamo, včasih pa vpliva na mehčanje pred njim stoječega soglasnika: Grigor'evna = Grigorjevna, Vikent'evič = Vikentjevič, dasi ne zmeraj: Podol'sk = Podolsk, Rjazan' = Rjazan.

9. Jat ѣ je pismenka iz starejše ruske pisave; v latinici pišemo kar e: Severjanin, Beli, Leskov.

10. Obrnjeni e ѣ je v ruski pisavi v rabi za trdi e; v domačih lastnih imenih ga ne zasledimo, le v tujih: Ermitaž, Ehrenburg. V prepisu ga pišemo s črko, ki jo pač nadomešča v ruski fonetični pisavi: Boduen-de-Kurtene = Baudouin de Courtenay, Rube = Roubaix.

11. Fita ѓ je starejša pismenka; v novejši pisavi jo nadomešča f: Mefod, Marafon.

12. Posebej naj opomnim, da posamezne črke pišemo ne glede na izgovarjavo pvsod enako: Jakov (kjer izgovarjamo jákov) in Jazikov (kjer izgovarjamo jizikóv). To velja tudi za druge črke.

13. Omenil sem že, da lastnih imen v načelu ne prevajamo in ne prilagajamo našim glasoslovnim in slovniškim zakonom; torej: grofinja Mjagka ali Mjagkaja (ne: Mjahka ali Mjahkaja ali Mehka). Izjema so le imena vladarjev, ki jih slovenimo (Jekaterina = Katarina), in imena splošno znanih in že ustaljenih zemljepisnih pojmov (ruskij = Rus, russkaja = Rusinja, Rus = Rusija).

14. Nekaj ruskih imen ima pri nas že precej ustaljene končnice, tako da jih po navadi ne pišemo v izvirnem zapisu: Aleksandr = Aleksander, Dnepr = Dneper ali Dnjeper, Kreml = Kremelj.

15. V ruski pisavi podvojene samoglasnike in soglasnike pišemo tudi pri nas: Isaak, Gavriil, Savva, Anna, Annenkov.

16. Posebej težavno je prepisovanje neruskih lastnih imen, ker jih Rusi dostikrat podajajo v fonetičnem zapisu, ki ga nekako nismo vajeni: Gëte = Goethe, Kjúri = Curie, Gjúgo = Hugo, Mjúnnen = München.

17. Rusi pišejo imena narodov z malo, mi seveda z véliko.

II. *Oblikoslovje*. Ne mislim govoriti ne o sklanjatvi ne o izpeljavi pridevnikov pri takih ruskih lastnih imenih, ki so po svoji obliki popolnoma podobna našim. Omenil bom le nekaj posebnosti in nevšečnosti.

1. Nekatera imena podaljšujejo osnovo z -j-: Igor, Igorja, druga ne: Jegor, Jegora. Pri tem odločata dve stvari: a) če je ime nam zelo domače, ga obravnavamo tudi v sklanjatvi po domačih pravilih; v tem primeru ga po navadi podaljšujemo v odvisnih sklonih z -j-; b) če je ime pri nas neznano ali pa nam zaradi svojega poudarka tuje zveni, ohranjamo tudi v odvisnih sklonih nepodaljšano obliko: Makár, Makára, Makárovič.

2. Pri nekaterih imenih se v odvisnih sklonih izpahuje zadnji nepoudarjeni samoglasnik (kakor tudi pri nas): Pavel Pavla, Kremelj Kremlja, Vasilij Vasilja (in Vasilija).

3. V zvezi s tem moram posebej omeniti dve imeni, ki ju bo treba za prihodnjo rabo dobro pretresti, ker sta dokaj pogosti zlasti v prevodih leposlovja; to sta Pjotr in Ljov (Petr in Lev), ki v odvisnih sklonih preneseta poudarek na obrazilo: Petrá in Lva (od tod tudi izpeljanki: Petróvič in Lvóvič). Do zdaj sta pri nas v navadi sklanjatvi: Pjotr Pjotra in

Lev Leva, torej nedosledno in nerusko. Mogoče bi se kazalo približati ruščini in sklanjati: Pjotr Petra in Ljov Lva. Ugovor, češ da bi utegnil kdo misliti, da gre za dve osebi, če bi uporabljali obe obliki, je jalov, ker smo v leposlovju vajeni, da vstric ob popolnih imenih Jakov, Aleksander, Fjodor, Leonid uporabljamo tudi njihove ljubkovalne oblike: Jaša, Saša, Fedja, Ljonja, ki so vsaj tako daleč od osnovnih imen kakor Pjotr od Petra in Ljov od Lva.

4. Moška imena na -a sklanjamo bodisi po moški ali po ženski sklanjatvi: Ilja Ilja Ilju ali Ilja Ilje Ilji, Kostja Kostja ali Kostja Kostje. Če pišemo -j- v prvem sklonu, ga ohranimo tudi v odvisnih (ne glede na izvirno rusko obliko).

5. Ravno tako ohranimo mehčanje tudi pri ženskih imenih v vseh sklonih, če ga zasledimo v prvem sklonu: Valja Valje, Daša Daše, Katja Katje in Kata Kate, Rimma Rimme, Anja Anje.

6. Ženska imena s tujo končnico, pisana v ruščini fonetično, pišemo v izvirni tuji obliki (če jo vemo) in jih navadno ne sklanjamo: Betsi = Betsy, Katti = Katty, vendar pisava omahuje v primerih, ko je prevelik odmik od tujega imena: Žanna in Jeanne.

7. Ženska imena imajo v ljubkovalni obliki lahko tudi soglasniške končnice: Nadjuš, Katjuš, Lizok, Lenok. Teh oblik tudi Rusi ne sklanjajo. Če je sklon zaradi stavčne jasnosti potreben, ga naredimo od najbližje primernejše oblike: Nadja, Katja, Liza, Lena.

8. Tudi nekatera zemljepisna imena ženskega spola se ne končujejo na -a; sklanjati bi jih morali po ženski sklanjatvi: Tver Tveri, Kuban Kubani, Ob Obi, Kerč Kerči, Rjazan Rjazani, če bi se hoteli ravnati po ruščini, vendar se ravnamo po prevladujočem pravilu, ki velja tudi za krajevna imena iz drugih jezikov, in jih imamo za samostalnike moškega spola in jih tako tudi sklanjamo: Tver Tvera, Kuban Kubana.

9. Moška lastna imena na -o so v Rusiji v glavnem nesklonljiva (ali pa jih sklanjajo po ženski sklanjatvi: s Makarenkoj). Pri nas taka imena zmeraj sklanjamo, in sicer po zgledu podobnih naših: z Makarenkom, pri Busku, nad Gromikom.

10. V Rusiji ravno tako ne sklanjajo imen z raznimi nenavadnimi (tujimi) končnicami: Pušnih, Sac, Burdih, Ordžonikidze. Slovenščina je po končnicah nenavadno gibljiv jezik, tako da smo vajeni pregibanja vseh mogočih imen: Pušnih Pušniha, Sac Saca. Težave nam povzročajo le nekatera imena na samoglasnik. Tu nimamo med dvema oblikama, daljšo: Frunze Frunzeja, Tbilisi Tbilisija, Joškar-Ola Joškar-Olaja, Jessentuki Jessentukija, in krajšo: Ordžonikidza, Tbilisa, Joškar-Ola. S tem dodajamo samo še od vzhodne strani nekaj öcvirkov na že tako dobro zabeljeno jezikoslovno kašo, ki nastaja z dvojno sklanjatvijo imen na -e: Berle Berla in Berleja, Galle Galla in Galleja, Goethe Goetheja in Dante Danteja, a Volpone Volpona, Pijade Pijada (Srbi sklanjajo celo: Dante Danta). V SP 1950 je o tem sicer lepo navodilo, a se je včasih zelo težko ravnati po njem, ker pravilo o imenih na nepoudarjen samoglasnik ne more veljati za imena iz vseh jezikov enako.

11. V ruščini so ravno tako nesklonljive razne umetne zveze in skrajšave: Kuzbass, Giproplito. V slovenščini tudi take zveze po navadi sklanjamo (če dopušča okrajšava misel, da gre za samostalnik, ne za

značko): Giprolito Giprolita; če bi bila sklanjatev nerodna, jo opustimo ali pa zvezo razvežemo: Kuzbass = Kuznecki bazen Kuzneckega bazena.

12. Eno najpogostejših ruskih obrazil za rodbinska imena je -ij. Že pri pisavi (I, 5b) je bilo povedano, da to pridevniško obrazilo po svoje oblikujemo in izpuščamo končni -j. Sklanjatev je potem izrazilo pridevniška (in prvi sklon nekako narejen po drugem): Gorki Gorkega Gorkemu pri Gorkem z Gorkim (v nasprotju s samostalniško sklanjatvijo osebnih imen na -ij: Makarij Makarija Makariju z Makarijem). Tako sklanjamo vse priimke, ki v njih čutimo pridevnik: Golovati Golovatega, Budjonni Budjonnega, Suleržicki Suleržickega, Čajkovski Čajkovskega, Beli Belega. Škoda, da v slovenščini to pridevniško obrazilo ni ravno najpripravnejše za oblikovanje dvojine in množine, zato se pogosto tudi v knjigah (ne le v listih) ponavlja napaka, da si pisci to sklanjatev po svoje olajšujejo in pišejo: pesnik Majakovskij, brata Čajkovskija, igralci Komissarževskiji. V tem je res nekaj (pisne) doslednosti in mogoče (kot pravijo nekateri) celo več preglednosti kot v predpisani sklanjatvi: brata Gorka, bratje Gorki. V zadrego nas spravljajo tudi imena, ki so se iz slovanskih jezikov zanesla v romanske, germanske in drugod in tam dobila svoje pisne oblike: Skorzeny (Nemec), Lipsky (Američan). Včasih se pri takih tujih pisnih oblikah ne zavedamo več pridevniške oblike in sklanjamo samostalniško: Skorzenija. To po svoje spet povzroča zmedo v sklanjatvi izrazilo slovanskih pridevniških priimkov, zlasti še, ker se človeku vsiljuje toliko podobnih imen iz drugih jezikov, kjer je končnica samo po črki pridevniška: Salvini Salvinija, Marty Martyja, Valmiki Valmikija, Linnankoski Linnankoskija, Teply Teplyja, Mally Mallyja, a v resnici je ime samostalni in ga tudi sklanjamo kot samostalni.

14. Glede obrazila -oj pa je v SP 1950 v celoti zmagalo načelo, da se odvisni skloni ravna po prvem (in ne po drugem, kakor pri priimkih na -ij), ne glede na to, da Rusi take priimke ravno tako sklanjajo pridevniško. Slovenski pravopis 1950 namreč pravi: »imena na -oj (Tolstoj, Trubeckoj)... sklanjamo kakor prave samostalnike: Tolstoja, Tolstoju.« Poglejmo še, kaj pravita o tem druga dva jugoslovanska pravopisa. Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika (A. Belić, Beograd 1950) pravi na str. 116—117: »Kada se imena mesta ili lična imena svršavaju završecima koji odgovaraju našem jeziku, onda se takva imena menjaju kao naša vlastita... Ali kada takva imena imaju za naš jezik neobičan oblik, onda se menjaju kao imenice njima najbliže: Tolstoj, Tolstoja, Tolstoju itd. (kao Milivoj, Milivoja i sl.), a ne Tolstoga kao što ima u ruskom; međutim Trubeckoj, Trubeckoga (bez obzira da li glase -ski, -skoj ili kako sl.).« Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika (dr. D. Boranić, Zagreb 1951) pa pravi na straneh 35 in 36: »U ruskim riječima... završetak -skij prelazi u -ski: Žukovskij: Žukovski; jednako Trubeckoj: Trubecki... Tolstoj gen. Tolstoja.« Priimke na -oj bo torej treba še pretehtati: ali naj gredo vsi od kraja (Polevoj, Nizovoj, Konevskoj) po samostalniški sklanjatvi (Tolstoj, Tolstoja) ali pa bi bilo treba upoštevati pridevniško obliko, ki jo je še izrazilo čutiti pri priimkih na -ckoj in -skoj, in sklanjati taka imena pridevniško (Trubeckega, Konevskega).

Konec prihodnjič

Z rastočo vero v novo življenje se je v tridesetih letih tudi v slovenski književnosti ekspresionistični patos umaknil *socialnemu realizmu* nove stvarnosti. Kot reakcija na komplicirano abstraktnost, egocentrični artizem in brezperspektivno odmaknitev od dejanskega življenja je zmagoval s Prežihovim Vorancem na čelu v rodni kmečko-proletarski svet zamaknjeni in iz njega črpajoči družbeni optimizem s široko problematiko novega časa, boreč se za preprost, jasen izraz.

Doba narodnoosvobodilnega boja je bila prepolna dejanj, da bi se ji napredni pesnik utegnil umakniti v zatišje obsežnejšega in globljega ustvarjanja. Drobnoposlovje tega časa je prenehalo biti izraz individualnih usod: postalo je sad trpljenja in revolucionarnih teženj vsega slovenskega ljudstva. Pesimizem se je umaknil življenjski radosti, pasivnost borbenosti, drobna usoda posameznika je postala ničeva spričo žrtev, muk in junaštev celote.

Dokler Slovenci nismo dosegli samostojne državnosti, nam je pomenila književnost najvišji forum za uveljavljanje lastne samobitnosti. Po osvoboditvi, z združitvijo pretežnega dela našega naroda v enotno federativno republiko, se je vloga naše književnosti občutno skrčila.

Narodnoosvobodilni boj nam je vzravnal hrbtnico, žrtve in napore tega boja pa so terjali oddih. Le redkokdo je od prvih let družbene graditve pričakoval novega svojevrstnega stilnega razmaha in vélikega teksta. Nadaljevala so tradicijo zadnjih dveh desetletij, a vse bolj navzven: bila so duhovno prepasivna, da bi bila mogla kdo ve koliko prerasti kliše.

Zadnja leta pa se vse bolj pojavlja težnja po aktivizaciji. Kadar bo prebolen *neoekspresionizem*, ki nastopa kot reakcija na brezdušno klišejsstvo, mora priti do sinteze: tedaj se utegne pojaviti vélika umetnost, kakršno terja naš čas. Takšna besedna umetnost je zmerom bila in bo izraz duhovnega in realnega sveta, izraz človeka in družbe.

Pogoj za to pa je svetovni družbeni razvoj, ki bo človeku omogočil vero v življenje. Da je res tako, priča vsa naša književna preteklost, kar sem skušala nakazati v tem kratkem referatu.¹

Janko Moder

RUSKA LASTNA IMENA V SLOVENŠČINI

Nadaljevanje in konec

15. Ruščina ima zanimivo posebnost, da loči moža in ženo po priimku. Mož je na primer Karenin, njegova žena Karenina, mož Tretjakov, žena Tretjakova. V slovenščino to po črki prepisujemo in vsak priimek posebej sklanjamo, ker je na primer Karenina ravno tako uradno ime kakor Karenin, torej več kot tovrstni slovenski pridevki: Tavčar, Tavčarica, Tavčarka, Kersnik, Kersnikovka, Gosè, Gosèlja itd. Mi bi rekli: gospa Karenin ali gospa Kareninova, Rus pa reče Karenina. To načelo je

¹ Referat na kongresu slavistov v Beogradu 12. septembra 1957.

v celoti ohranjeno tudi pri priimkih s pridevniškim obrazilom -ij; tem se pritika pridevniško obrazilo za ženski spol -aja, torej: Sadovskij — Sadovskaja, Ivanickij — Ivanickaja, Tolstoj — Tolstaja. Obrazilo -aja je seveda samo v prvem sklonu, v drugem je že -e: Sadovske, Ivanicke, Tolste. Od tod v slovenski pisavi omahovanje: nekateri pišejo tudi v prvem sklonu kar kratko (Sadovska), drugi pa v prvem sklonu pridržujejo izvirni ruski -aja (Sadovskaja) in šele pri odvisnih sklonih pregibljejo kratko: Sadovske, Sadovski (in še tretji so, čeprav redki: ti tudi v odvisnih sklonih ohranjajo daljše obrazilo prvega sklona in sklanjajo: Sadovskaja Sadovskaje Sadovskaji). Kakor mi daljša oblika v prvem sklonu imenitno zveni in je zvesto prepisana izvirna ruska oblika, se mi vendar zdi, da bi jo mogoče kazalo opustiti in se ravnati po zgledu tovrstnih moških priimkov, kjer smo -j opustili in se tudi za prvi sklon ravnamo po drugem, kakor smo videli v II 12. Torej: Sadovski Sadovskega — Sadovska Sadovske, kakor predpisujeta tudi srbski in hrvatski pravopis. Vendar tudi pri tem ne pojde brez nevšečnosti. Marsikomu se bo namreč uprlo, da bi o Tolstojevi ženi zapisal, da je Tolsta. Ker ima Tolstoj že pri moških nekako izjemno obliko, naj jo ima med ženskami še njegova žena, ki ji recimo rajši gospa Tolstoj ali Tolstojeva.

16. Isto pravilo lahko uporabimo tudi za krajevna imena s pridevniškim obrazilom -aja (kakor smo ga že za moško obrazilo -ij: Nižni Nižnega), tako da bomo rajši pisali: Jasna Poljana Jasne Poljane, čeprav SP 1950 želi in svetuje, naj pišemo: Jasnaja Poljana Jasne Poljane.

17. Pridevniško obrazilo je v krajevnih imenih pogosto tudi za srednji spol (-oje): Roždestvennoje, Carskoje selo. Po zgledu moških in ženskih pridevniških samostalnikov bi torej kazalo tudi te uravnati po drugem sklonu in pisati: Roždenstvenno Roždenstvennega, Carsko selo Carskega sela. V tem smislu bi kazalo spremeniti tudi navodilo v novi izdaji pravopisa in za posamezne redke primere, kjer bi se to pravilo ne dalo uporabiti (Novoje vremena), nasvetovati, naj se rusko ime prevzame kot popolnoma nesklonljiv pojem.

18. Tako smo prišli do še pogostnejših ruskih priimkov, namreč do priimkov s pridevniškim obrazilom -ov (-ev). Ti priimki nam delajo tudi še več preglavic in nevšečnosti kot primki na -ij in -oj. Najprej moram poudariti, da je še pri domačih priimkih na -ov in -ev težko potegniti do kraja jasno mejo, kdaj gre za pridevnik, kdaj za samostalnik. Imamo na primer nedvomne samostalnike: Pengov, Drev, Rebov, imamo tudi jasne pridevnike: Andrejčkov (Jože), Prežihov (Voranc), imamo pa še domača imena, pri katerih je obrazilo sicer pridevniško, vendar se je čut, da gre tu za pridevnik, že nekako izgubil: Matičetov, tako da sklanjamo Matičetova in Matičetovega. To se posebej jasno vidi po stavi osebnega imena: Prežihov Voranc, Klusov Joža, a redko Matičetov Milko, temveč pogosteje Milko Matičetov. Od tod omahovanje tudi pri ruskih imenih na -ov in -ev. Nekateri in v nekaterih sklonih jih občutijo kot pridevnike, drugi in v drugih sklonih kot samostalnike. SP 1950 sicer predpisuje samostalniško sklanjatev, vendar je v vsakdanji rabi kamen spotike zlasti peti sklon. Kako rado se človeku zapiše: s Čehovim, z Veresajevim! Težave so tudi v dvojini in množini, zato mogoče ne bo odveč, če pregledamo vse sklone, in sicer ob treh imenih. Ob ruskem pisatelju Čehovu pregibljimo dvoje

domačih zvez, da bo primerjava nazornejša. Če se kdo piše Čeh (ali se pri hiši reče pri Čehu), so njegovi otroci Čehovi, kar je čisti pridevnik.

Ednina

Čehov fant — slikar Pengov — pisatelj Čehov
Čehovega fanta — slikarja Pengova — pisatelja Čehova
Čehovemu fantu — slikarju Pengovu — pisatelju Čehovu
Čehovega fanta — slikarja Pengova — pisatelja Čehova
pri Čehovem fantu — pri slikarju Pengovu — pri pisatelju Čehovu
s Čehovim fantom — s slikarjem Pengovom — s pisateljem Čehovom

Dvojina

Čehova fanta — Pengova — Čehova
Čehovih fantov — Pengovov — Čehovov
Čehovima fantoma — Pengovoma — Čehovoma
Čehova fanta — Pengova — Čehova
pri Čehovih fantih — pri Pengovih — pri Čehovih
s Čehovima fantoma — s Pengovoma — s Čehovoma

Množina

Čehovi fantje — Pengovi — Čehovi
Čehovih fantov — Pengovov — Čehovov
Čehovim fantom — Pengovom — Čehovom
Čehove fante — Pengove — Čehove
pri Čehovih fantih — pri Pengovih — pri Čehovih
s Čehovimi fanti — s Pengovi — s Čehovi

Iz te primerjave se jasno pokaže, da nikakor ne moremo reči s *Čehovim*, kadar mislimo na ruskega pisatelja (kakor ne moremo reči s Pengovim).

19. Tako smo prišli do svojilnih pridevnikov, izpeljanih iz lastnih imen. Pri mnogih gre kar gladko: Matvej — Matvejev Matvejeva Matvejevo, Iljin — Iljinov Iljinova Iljinovo. Sklanjatev gre potem gladko po pridevniškem zgledu. Tudi z imeni na -a nimamo težav: Annuška — Annuškin Annuškina Annuškino, Sejfullina — Sejfullinin Sejfullinina Sejfullinino. Upirajo se le imena na -i (-y): Betsy, Katty, Anni. A še tu nekako gre: Betsyn Betsyna Betsyno ali Betsin Betsina Betsino, Annin Annina Annino.

20. Prave težave nastanejo šele pri pridevniških imenih na -ij in -oj, -ov in -ev. O tem pravi SP 1950 na strani 14: »Iz osebnih imen, ki so že sama na sebi pridevniki, ne moremo delati novih pridevniških oblik... V teh primerih (za svojilne pridevnike) uporabljamo roditeljski.« Kakor je pravilo na videz trdno in preprosto, je mogoče le malo preohlapno zapisano. Imamo namreč cel kup imen, ki so izraziti pridevniki, a jih vendar oblikujemo še naprej. Naj brž preskočim svoje ime in se ustavim pri raznih Malijih (da: Malijih, ne: Malih), Majcnih, Majhnih, Teplyjih. Mislim, da je težko najti obliko: skladbe Malega, kavarna Majc(e)nega, govori Majhnega, članki Teplega, ker splošno govorimo in pišemo o Malijevih skladbah, Majcnovi kavarni, Majhnovih govorih in Teplyjevih člankih.

Pa tudi nekaterim drugim pridevniškim imenom mirno pritikamo nova pridevniška obrazila: Lenin Leninov, Vesnin, Vesninov. V novi izdaji SP bo treba omenjeno pravilo določneje omejiti in potegniti (če se bo dala) ostro mejo med imeni, ki so po nastanku in obliki pridevniki, po občutku in pomenu pa samostalniki, in pridevniškimi imeni, ki so še v resnici popolni pridevniki. Dokler pa to ni storjeno, se ni treba čuditi, da tu in tam ob Malijevih skladbah in Teplyjevih člankih zasledimo tudi Koseskijeve pesmi, Briškijeve lekcije in seveda tudi Dostojevskijeve romane, Gorkijeve črtice, Merežkovskijeve življenjepise. Iz podobnih razlogov se je pri obrazilu -oj že uradno uveljavila raba, ki iz samostalnikov, čeprav so »sami na sebi pridevniki« (Tolstoj), dela nove pridevnike: Tolstojevi romani (in ne več: romani Tolstega). Nekateri so to pograbili in trdijo: Če se slabo sliši *romani Tolstega*, ali je kaj bolje *romani Gorkega*? Če Tolstojevi, zakaj ne tudi Gorkijevi? Ali korenine za tako rabo so predvsem v domači vsakdanji rabi podobnih imen, ki jo bo najprej treba pretehtati in na tej podlagi določiti rabo tujih imen (mogoče s to in ono edino izjemo, ki naj potrjuje pravilo). Pri tem bo treba upoštevati tudi siceršnja domača lastna imena, ki so v tvorbi izvedenk rada izjemna in se ne ravnaajo zmeraj po slovniških pravilih in splošnih določilih.

21. Podobne težave nastajajo s svojilnimi pridevniki pridevniških samostalnikov na -ov in -ev. Omenil sem že vzrok: pri nekaterih imenih je zabrisan občutek, da bi bili to pridevniki, zato jih sklanjamo in pregiblujemo po domačem zgledu. Pravimo in pišemo: Pengovove slike, Devove pesmi, Premrovovi članki, a: dela Prežihovega, čeprav tudi tu namesto roditelja rajši: Prežihova dela = dela Prežiha. Iz takih in podobnih imen namreč nastajajo dvojnice, ki še bolj zapletajo vprašanje. Prvotno *Prežihov Voranc*, *Klusov Joža*, a preko redkeje uporabljenih oblik *Prežih*, *Klus* kmalu tudi *Prežihova dela*, *Klusovo pisanje*. Tako nastajajo tudi *Čehove drame*, *Turgenjevi spisi* itd. V starini smo za nove svojilne pridevnike iz pridevnikov sicer imeli še eno obrazilo, namreč -lji: bratov — bratovlji (Bratovlja peč, Uršlja gora). Vendar je danes to obrazilo povsem zamrlo, tako da bi se nihče ne spomnil, da bi na primer ob ruskem imenu Jakov zapisal Jakovljevič (Jakovljeva žena), kakor je v ruščini še ustaljeno, temveč bi vsakdo zapisal in govoril: Jakovova žena. Zaradi zakrnelosti obrazila -lji je bilo tudi umetno precepljanje z njim obsojeno na neuspeh. Oblika Čehovljeve novele se nekako ni prijela (ker se nam preveč upira na podobnih domačih imenih: Pengovljeve slike, Andrejčkovljeve črtice) in se je rajši (in dostikrat) izrodilo v Čehovljeve novele. Kakor se torej jezik na splošno rad otepa podvojenih zlogov in slaboglasnosti (celo okovov rad krajša v okóv po zgledu kónj), mu gre vendar za jasnost in nazornost tudi za to ceno: Pengovovih slik, Čehovovih dram. Uradno je za vsa podobna ruska imena predpisana zgolj oblika z roditeljem: črtice Čehova, romani Turgenjeva. Te meniške revščine so se dobro zavedali tudi Rusi in brž našli rešitev, ki jo mi še iščemo.

22. Rusi namreč tvorijo svojilne pridevnike tudi z obrazilom -ski (ki ga pritikajo na že tako pridevniško obliko samostalnika): Gorki — gorkovski, Čehov — čehovski (o čemer pričajo tudi že ustaljena nova imena: Mihajlov — Mihajlovski). To obrazilo pri njih nima samo splošnega pomena kot pri nas (na primer: čehovski slog), temveč lahko tudi

zgolj osebni pomen, isto, kar pri nas obrazilo -ov (-ev): čehovske novele = novele Čehova; podobno: leninska misel (pri nas: Leninova misel). Rus se zateče k obrazilu -ski posebno rad takrat, kadar bi bilo izražanje z rodilnikom slogovno okorno ali bi zapeljalo v dvome in nejasnosti. Iz istih razlogov je seveda potem v prevodu slovensko besedilo slogovno okorno ali nejasno, ker se slovenski prevajalec ne more zateči k temu ruskemu izhodu za silo. In Rus ima vsaj še tri take izhode za silo, od katerih razen zveze z dajalnikom zlasti pogosto srečujemo ustaljeno rečenico: (ustanova) imeni Lenina (ali Čehova), kar je v slovenščini ravno tako okorno: ustanova imena Lenina ali Čehova (ustanova, imenovana po Leninu ali Čehovu). Ravno tako težko pa slovenski prevajalci uporabimo tudi tretji ruski izhod: namesto imena Čehov Rusi na primer zapišejo kar njegovo osebno in očetno ime: Anton Pavlovič. Iz tega potem tvorijo svojilni pridevnik, na primer Anton Pavlovičeve novele, kar je za slovenščino spet nemogoče. Slovenci smo torej pri precejšnji razgibanosti ruskega izvirnika obsojeni na goli rodilnik (novele Čehova), pa naj je ta okorni rodilnik v tej ali oni zvezi še tako neboljjen.

23. Pri tem je treba poudariti še eno: Rusi izražajo z množinsko obliko priimka (Lopatkini, Čehovi, Petrovi) dvoje: resnično množino in družinsko (hišno) ime, torej ne samo: bratje Pengovi, temveč tudi družina Pengovovi. Tega je v vsakem ruskem leposlovnem besedilu vse polno. Kako to izražati v slovenščini? Če rečeš: grem k Lopatkinom (bil sem pri Lopatkinih), je to čisto nekaj drugega kakor: grem k Lopatkinovim (bil sem pri Lopatkinovih). S tem imenom to še gre, a kaj naj prevajalci počnejo pri imenih na -ov in -ev? Pri tem se človeku vsiljuje vse polno domačih imen na -ov (-ev, -av) in -iva (-eva) itd., s katerimi mirno lahko oblikujemo družinska imena, ne zgolj množino: grem k Deklevovim, Terseglavovim, Vadnjavovim, Žerjavovim, Koprivovim. Razen tega moramo tudi pri tem obrazilu misliti še na polno (predvsem iz ruščine) prenesenih imen pri drugih narodih: Burow, Gutzkow, Ouvaroff itd. Pri teh mora biti jezik ravno tako prožen, gibčen in vse izrazljiv. Tudi tu se mora pokazati razloček med brati Pengovi in družino Pengovih. Kaj bo za to stisko svetoval, predlagal ali predpisal prihodnji SP?

24. Rusi ob osebnih in rodbinskih imenih pišejo tudi očetna: Anton Pavlovič Čehov. Pri moških nastajajo očetna imena z obrazili -ovič (-evič) in -ič, pri ženskah pa z obrazili -ovna (-evna) in -ična (-išna), ki se pritikajo na očetovo ime: Pavel — Pavlovič, Ilja — Iljič, Andrej — Andrejevič, Pavla — Pavlovna Pavlova. Slovesna (uradna) oblika moških očetnih imen z obrazilom -ovič (-evič) se v prijateljskem pogovoru krajša v obrazilo -ič: Aleksejevič — Aleksejič, Pavlovič — Pavlič.

25. Poglejmo še obrazilo, ki se pogosto navezuje na lastna imena: pugačovščina, dostojevščina, gorkovščina, tolstojevščina, oblomovščina. Že tu vidimo, kako si jezik pomaga: obrazilo -ščina pritika na navidezni pridevniški samostalniški; če je ime predolgo, ga mirno skrajša, če je prekratko, ga podaljša; torej ne: dostojevskijevščina, tolstojščina, čeprav radi naredimo iz že prej omenjenih (razlogov) tudi gorkijevščino, ker nam manjka novi pridevnik iz pridevniškega samostalnika: gorkovski.

26. Pri imenih za prebivalce posameznih krajev se ravnamo po izvirnih ruskih obrazilih, čeprav se ta ne ravna po naših načelih (Muzga

— Muzginec — muzginski), zlasti takrat, kadar ime pri nas še ni drugače ustaljeno, saj tudi pri nas ne gre brez izjem.

Pri bežnem pregledu vprašanj, ki se nam odpirajo v slovenščini v zvezi z rabo ruskih lastnih imen, smo torej ugotovili, da je slovenščina v glavnem kos vsem ruskim zvezam, le s pridevniškimi imeni je še precejšen križ. To ne more biti nič sramotnega, saj je o ruskem jeziku Gorki ponosno zapisal: »Veruj v rusko ljudstvo, ki je ustvarilo mogočni ruski jezik, veruj v njegove ustvarjalne moči!« In tudi ruska ljudska uganka dobro označuje jezik: »Ne mjod, a ko vsemu lnjot« (ni med, a se k vsemu prilaga). Z jezikom se torej da vse povedati, vse izraziti, vse objeti, vse prijeti. A to morejo doseči seveda le največji mojstri besede. Da bo tudi slovenščina lahko čimprej taka, naj nekoliko pripomore tudi moj prispevek k zbirki gradiva; mišljen je predvsem kot opozorilo na nekaj neresenih vprašanj in kot spodbuda za debato.

Franc Pediček

NAŠI VIŠJEŠOLCI IN LEPOSLOVJE

Za mnoge oboževalce »atomske kulture« je razpravljanje o odnosu moderne mladine do knjige ter nje umetnosti izraz nekakšne literarne nostalgije za časi, ko je bila literatura najbolj cenjena umetnost.

To utemeljujejo z resnimi in zanje razveseljivimi ugotovitvami, da današnja mladina nima več smisla za knjigo, da niti ne utegne več brati, da je knjigo zamenjal film, ki je izvoljena umetnost moderne mladine, da bi bilo spričo naglega tempa modernega stehzniranega življenja pedagoško in kulturno anahronistično vezati sodobno mladino nazaj na literarno umetnost in ji z branjem knjig drobiti dragoceni življenjski čas, ki ga sodobni mladi človek tako zelo potrebuje za uspešno uveljavljanje sredi blaznega ritma modernega življenja.

Upamo, da se vsi za bolj poglobljeno duhovno in življenjsko podobo mladine zaskrbljeni ljudje strinjajo o tem, da bi bilo vsakršno pedagoško ekstremno hotenje, če bi hoteli vsiliti sodobni mladini kot edino estetsko in življenjsko oblikujočo vrednoto literarno umetnost, res ravno tako negativno za duhovno oblikovanje sodobne mladeži kakor ekstremno nasprotno stališče: sodobno mladino vso prepustiti filmu in njegovim »otrokom« ter ji ne odkrivati vrednosti čiste besedne umetnosti. Ta ugotovitev naj bo idejno izhodišče našega razmišljanja!

Tej idejno načelni pripombi dodajmo še »režijsko« opozorilo: za nekatere bo vsekakor razveseljivo, a za druge zopet obžalovanja vredna študijska pomanjkljivost, da so ta članek napisali v glavnem slovenski višjegimnazijci sami. Metodološka pot članka¹ je torej izrecno induktivna. Napisali pa so dijaki višjih gimnazij Slovenije ta članek s svojimi odgo-

¹ Anketa, na katero je oslonjen članek, je bila izvedena v šolskem letu 1955/1956. Na postavljena tri vprašanja so odgovarjali višješolci vseh slovenskih gimnazij. Pri njihovih odgovorih s številko navajam razred, ki so ga takrat obiskovali, dalje spol anketiranega in kraj njegovega šolanja.